

УДК 027.7: 316.774:007(045)

Л.В. Божук

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В СИСТЕМІ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВИШУ

Стаття присвячена аналізу діяльності бібліотеки вишу як центру інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів. Охарактеризовано діяльність Науково-технічної бібліотеки НАУ як своєрідної інформаційної системи, що забезпечує вільний доступ як студентській, так і науково-педагогічної громади до світових інформаційних ресурсів.

Ключові слова: бібліотека вищої школи, Науково-технічна бібліотека НАУ, наукова комунікація, бібліотеки університетів як центри інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів.

L.V. Bozhuk

SCIENTIFIK AND TECHNICAL LIBRARY OF THE NATIONAL AVIATION UNIVERSITY IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC COMMUNICATION GRADUATE SCHOOL

The presented paper analyzes the activities libraries of Higher School as a center of information of educational and scientific processes. Characterized Scientific and Technical Library NAU as a kind of information system, which provides free access to both the student and the scientific and educational communities to global information resources.

Keywords: Library of Higher School, Scientific and Technical Library NAU, scientific communication, libraries of universities as centers of information of educational and scientific processes.

Розгортання нового етапу суспільного розвитку, який характеризується науковцями як інформаційне суспільство, набуло глобального характеру та ґрунтується на інформатизації всіх сфер суспільного життя, модернізації виробничої бази, використанні документно-інформаційних ресурсів у системі суспільного виробництва. Інформаційне суспільство створює мегасистемні умови перетворень в усіх сферах суспільного життя, в т. ч. і в бібліотечній справі, в якій нині виникають нові форми організаційної діяльності. Водночас бібліотека, як складова сучасної системи соціальних комунікацій, а саме: комунікаційний канал, за обґрунтуванням А. Соколова, не завжди відповідає вимогам інформаційного суспільства [20]. Більше того, вона потребує підтвердження важливості й економіко-технологічної необхідності свого суспільно-культурного існування.

Поділяємо думку дослідників щодо визначення сучасної бібліотеки як одного з осно-

вних учасників системи соціальних комунікацій, яка відіграє значну роль у становленні та розвитку інфраструктурних основ науки і забезпеченні її зв'язків із соціумом. Відповідно до викликів сьогодення, бібліотеки долучаються до широкого поля нових відносин глобального інформаційного простору. Це потребує нового погляду на їхнє місце в системі наукової комунікації, організацію, технології, управління, взаємодію з іншими соціальними підсистемами.

Формування нового середовища соціальної взаємодії викликає певні проблеми в напрямі функціонування та розвитку бібліотек, їхньої подальшої інтеграції до системи соціальних комунікацій суспільства та підсистеми документно-інформаційних комунікацій. Даній проблемі присвячена чимала кількість наукових розвідок українських і зарубіжних дослідників. Серед них варто виокремити, насамперед, дослідження В. Ільганаєвої [5; 6],

Т. Колесникової [8 – 10], М. Слободяника [12 – 16], А. Соколова [17 – 20], Г. Швецової-Водки [22; 23], Г. Шемаєвої [24] та ін.

Досить вагомим, з огляду на зазначену проблематику, є науковий доробок М. Слободяника. Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки України в період формування інформаційного суспільства, стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні, еволюція структури і функцій наукової бібліотеки в період освоєння інформаційних технологій – далеко не повний перелік проблем, що знайшли своє відображення у працях науковця.

Активне розгортання соціокомунікативних функцій бібліотеки і поєднання в її діяльності трьох комунікаційних рівнів: документального, інформаційного, когнітивного, що відповідають змінам предметності праці, викликане процесами інформатизації, досліджує у своїх працях В. Ільганаєва [5; 6]. Л. Стрельникова, розглядаючи предмет інформаційних комунікацій, робить акцент на тому, що бібліотека займає одне з головних місць у документно-інформаційній комунікації [21].

Проблемі розвитку сучасної бібліотеки, зокрема розвитку електронної бібліотеки як вищого рівня інформатизації бібліотечної діяльності в освіті, присвячені дослідження Т. Колесникової [8 – 10].

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує монографія В. Копанаєвої «Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету», в якій дослідниця основну увагу зосереджує на проблемі переходу бібліотек сьогодення від традиційних форм роботи до застосування сучасних інформаційних (у т. ч. мережевих) технологій, роботи з електронними документами [11].

Варто зазначити, що сьогодні українськими науковцями досить активно обговорюються та розробляються модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ, оскільки, як стверджують дослідники, розвиток бібліотечних інформаційних технологій є одним із важливих напрямів інтеграції України у світове співтовариство [7].

У межах вивчення проблеми ролі бібліотек у системі інформаційних комунікацій загалом, і наукових, зокрема, на наш погляд,

цікавою є думка О. Воскобойнікової-Гузєєвої стосовно того, що модернізація бібліотечно-інформаційних закладів України сприятиме активній підтримці інформаційно-освітніх процесів, зорієнтованих на культуру, культурні та духовні цінності, культурно-історичну спадщину, культурні здобутки та інноваційні підходи і відкриття в умовах ХХІ ст., які вважаються головними пріоритетами національної культурної політики на найближчі роки. Відтак, на переконання дослідниці, національна культурна політика, відповідним чином впливаючи на суб'єкти (в т. ч. бібліотеки, архіви, музеї тощо), має забезпечити кожному громадянину доступ до національної та світової культурної, освітньої і наукової, економічної та виробничої інформації, незалежно від місця його проживання, через створення системи регіональних інформаційно-ресурсних центрів, розвиток інформаційної мережі теле-радіоканалів, інтернетпорталів та гідне представлення України у світовому інформаційному та культурному просторі [1, 160].

Досить важливою як у зовнішніх, так і внутрішніх наукових комунікаційних процесах, є діяльність бібліотек вишів України. Можна загалом погодитися, наприклад, з Т. Колесниковою у її міркуваннях стосовно бібліотек вишів як центрів «інтегрованого інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів» [10, 23]. Крім того, аналіз системи комунікацій сучасних вишів дає нам підстави стверджувати: їхні бібліотеки є своєрідною інформаційною системою, що забезпечує вільний доступ як студентської, так і науково-педагогічної громади до світових інформаційних ресурсів на принципах рівності та доступності інформації.

Більшість вітчизняних та зарубіжних науковців, які займаються дослідженням проблем і перспектив розвитку сучасних бібліотек, вказують, що наявність у вишах електронної бібліотеки як інтегрованого інформаційного середовища електронних ресурсів закладу освіти та комплексу програмно-технічних засобів, які забезпечують використання цих ресурсів, та ефективне управління ними, є обов'язковою умовою якісної підтримки освітнього і виховного процесу та наукових досліджень [8; 9; 10; 13; 16; 17; 18; 24].

Інформаційною основою науково-освітньої та виховної діяльності, творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої значною мірою залежать якість і зміст навчання, наукових досліджень, розкриття творчої особистості є бібліотеки вищих навчальних закладів міста Києва. Максимально доступні (технічно і комунікаційно), бібліотеки вишів є конгломератом систем бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів і мережевих технологій, завдяки яким істотно розширюється спектр продукції та послуг, наданих користувачам, і з'являється можливість максимальної персоналізації в задоволенні їхніх інформаційних потреб.

Бібліотеки чи не першими серед структурних підрозділів вишів зазнають еволюційних трансформацій у напрямі змін технологічного, структурного, організаційного та функціонального устрою, і, забезпечуючи інформаційну підтримку у формуванні інтелектуальної еліти суспільства та залишаючись центрами духовного й інтелектуального спілкування та культури, формують нову модель функціонування та розвитку.

Власне сьогодні у більшості вишів уже сформовано нову модель діяльності бібліотеки, в якій паралельно функціонують як традиційні, так і електронні канали і засоби комунікації, поєднання лінійного та нелінійного подання інформації. Маємо констатувати, що в умовах всеохоплюючої глобалізації та інформатизації суспільства спостерігається невпинне домінування електронної комунікації, яка сприяє переходу бібліотек від традиційного обслуговування, заснованого на представленні документів на паперових носіях, до нових форм – електронної бібліотеки.

Прикладом такої діяльності є Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету (далі – НТБ НАУ), одна з найбільших бібліотек вишів м. Києва та найбільша в галузі цивільної авіації України. Свою діяльність бібліотека розпочала 1947 р. на базі факультетських бібліотек вишу. Нині фонди НТБ налічують біля двох з половиною мільйонів видань з різних галузей знань, науки та культури. Видання авіаційної тематики з фонду бібліотеки є найбільш повним зібранням в Україні. Бібліотека має назву науково-

технічної, але за змістом фонду та характером довідково-інформаційної роботи її можна назвати бібліотекою універсального профілю.

Ресурсами бібліотеки користуються близько 17 тис. читачів та абонентів міжбібліотечного абонементу. Впродовж року її відвідують понад 600 тис. користувачів, а кількість виданої їм літератури перевищує 2,6 млн примірників [26].

НТБ НАУ є невід'ємною складовою в механізмі навчальної та виховної діяльності студентської молоді. Основним завданням бібліотеки є всебічне сприяння науковій, навчальній, виховній діяльності НАУ, удосконалення бібліотечно-інформаційних послуг на основі використання інноваційних технологій, розвитку творчої ініціативи бібліотечних працівників та підвищенню їхнього професіоналізму.

Інформатизація освіти неминує вимагає інтенсивного зростання потреб вищої школи в електронних інформаційних ресурсах, тому колекції електронних ресурсів стають обов'язковою та звичною складовою сучасної бібліотеки вишу. Тому НТБ НАУ працює над розвитком власних стратегій щодо формування фондів, організації обслуговування користувачів, виробництва власних інформаційних продуктів, відпрацювання методик і технологій організації й управління Е-ресурсами тощо. НТБ НАУ виступає захисником прав користувачів інформації, тому актуальним для неї стає пошук варіантів компромісу з правовласниками інформаційних об'єктів в умовах чинного законодавства з авторського права.

Важливою складовою бібліотечно-інформаційного фонду НТБ НАУ є повнотекстові електронні ресурси. Це передусім навчально-методичні посібники та підручники, створені викладачами вишу, повнотекстові бази даних підручників і періодичних видань. Вони є, з одного боку, важливим корпоративним компонентом інформаційно-освітнього середовища вишу, а з другого – вагомою складовою навчального фонду бібліотеки. Навчально-методичні посібники представлені в бібліотеці як у цифровому вигляді (електронні тексти, мультимедіа), так і на паперових носіях (друкарські матеріали – модульні навчальні програми дисциплін, робочі підруч-

ники обсягом кожного модуля, тестові матеріали). Завдяки створенню та використанню таких інструментів бібліотеки, як електронний каталог, електронне групове інформування, традиційні та віртуальні виставки, презентації на бібліотечному сайті, виконуються завдання бібліотеки – упорядкування масиву навчально-методичних посібників шляхом систематизації й каталогізації, а також сприяння їхньому оптимальному використанню студентами, що припускає організацію доступу до них як на бібліографічному рівні, так і безпосередньо до електронних текстів.

Варто зазначити, що бібліотека є виробником власних електронних інформаційних ресурсів, у практику якої, поряд з видавничою діяльністю, починає входити тиражування на компакт-дисках окремих інформаційних продуктів та електронних ресурсів. Вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу НТБ НАУ є електронні інформаційні ресурси, відомості про які включені до бібліотечних інформаційно-пошукових систем. Навіть побіжний аналіз звітів про роботу НТБ НАУ за 2009 – 2011 рр. показує кількісне зростання обсягів власних електронних баз даних: з 1 677 003 записів 2009 р. до 1 791 506 – 2011 р. Показовим є також зростання кількості записів в електронному каталозі: від 197 995 записів 2009 р. до 239 803 – 2011 р. [2 – 4].

Завдяки такій діяльності, НТБ НАУ активно здійснює переміщення в нове інформаційно-комунікаційне середовище. НТБ НАУ, як і більшість сучасних бібліотек вишів України, прагне до інновацій як необхідного елементу

розвитку сучасної книгозбірні. За останнє десятиліття, поряд із традиційними напрямками роботи бібліотеки, в практику ввійшли новітні інформаційні технології, менеджмент, маркетинг, модераторство, модульне і дистанційне навчання.

Інноваційному процесу сприяють і фахівці НТБ НАУ: постійно удосконалюючи діяльність електронних форм бібліотек, пропонують нові можливості для кращого обслуговування користувачів, дають їм змогу (включаючи професійну спільноту) встановлювати нові форми спілкування, відносин, співпрацю. На сьогодні це, в першу чергу, технології Web 2.0. Наприклад, використання інструментів Web 2.0 (блоги, вікі, рекомендаційні сервіси, соціальні мережі тощо) змінює концепцію діяльності бібліотек, сприяє створенню концептуально інших їхніх продуктів (баз даних, ЕК, сайтів, порталів). Наприклад, блоги можуть розглядатися в практиці бібліотек як інструментарій для професійного спілкування бібліотечної спільноти, як масмедійний ресурс новин, як механізм залучення потенційних користувачів тощо. Фото- і відеосервіси уможливають просування бібліотечних ресурсів та сервісів у мережевому просторі. Залишаючи власні теги, коментарі, корегуючи існуючі записи, користувачі переходять на новий рівень відносин, тим самим сприяючи поширенню руху потоків інформації між користувачами і бібліотекою, між користувачами і користувачами, між бібліотеками та бібліотеками, між бібліотеками й іншими соціально-комунікаційними структурами [26].

Використані джерела

1. Воскобойнікова-Гузеева О. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації: постановка питання / О. Воскобойнікова-Гузеева // Вісник львівського університету. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол. – 2012. – Вип. 7. – С. 157 – 171.
2. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету у 2009 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко, Л.Ф. Опутьська. – К. : НТБ НАУ, 2009. – 62 с.
3. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету у 2010 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко, Л.Ф. Опутьська. – К. : НТБ НАУ, 2010. – 52 с.
4. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету в 2011 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко ; ред. В.П. Кандинська. – К. : НТБ НАУ, 2011. – 71 с.
5. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В.О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1996. – 253 с.
6. Ільганаєва В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В.О. Ільганаєва // Библиотека вуза на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22 – 23 апр. 2010 г. – Днепропетровск, 2010. – С. 10 – 14.

7. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / О.С. Онищенко та ін. ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 224 с.
8. Колесникова Т. Сучасна бібліотека ВНЗ: моделі розвитку в умовах інформатизації / Т. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 49 – 57.
9. Колесникова Т. Еволюція комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації / Т. Колесникова // Бібліотечний вісник : Науково-теоретичний та практичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 17 – 24.
10. Колесникова Т. Електронні форми бібліотек ВНЗ як вищий рівень інформатизації бібліотечної діяльності в освіті / Т. Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 3. – С. 23 – 28.
11. Копанаєва В.О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету / В.О. Копанаєва. – К., 2009. – 200 с.
12. Слободяник М.С. Бібліотека та її роль у системі наукових комунікацій / М.С. Слободяник // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 2. – С. 2–16.
13. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій в період освоєння інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 05.25.03 / М.С. Слободяник ; НАН України, Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського. – К., 1995. – 45 с.
14. Слободяник М.С. Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки України в період формування інформаційного суспільства / М.С. Слободяник // Вісник Харківської державної академії культури. – 1999. – Вип. 1: Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – С. 22 – 29.
15. Слободяник М.С. Бібліотечна справа України: стратегічні напрями прориву / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 4 – 6.
16. Слободяник М.С. Бібліотека. Документ. Комунікації : вибр. пр. : (до 60-річчя від дня народж. і 35-річчя наук. діяльн.) / М.С. Слободяник ; [уклад. О. Кириленко ; за наук. ред. проф. В.Г. Чернеця]. – К. : Ліра-К, 2010. – 306 с. : фото, рис.
17. Соколов А.В. Эволюция социальных коммуникаций / А.В. Соколов. – СПб., 1995. – 163 с.
18. Соколов А.В. Коммуникационные каналы: Лекция 2-я / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 11. – С. 43 – 50.
19. Соколов А. В. Библиотеки и социальные коммуникации : цикл лекций / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 8. – С. 3 – 14; № 9. – С. 41–55; № 10. – С. 3 – 11.
20. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов. – СПб. : Михайлов, 2002. – 460 с.
21. Стрельникова Л. Информация и коммуникация / Л. Стрельникова // Секретарь-референт. – 2010. – № 3. – С. 17 – 24.
22. Швецова-Водка Г. Бібліотека як термінальна документальна комунікаційна система / Г. Швецова-Водка // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 3. – С. 2 – 4.
23. Швецова-Водка Г. Документознавство : навч. посіб. / Г. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.
24. Шемаєва Г.В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г.В. Шемаєва ; Харківська державна академія культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.
25. <http://www.lib.nau.edu.ua/main/> – офіційний сайт НТБ НАУ.